

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Кафедра гуманітарних дисциплін та соціальної роботи

Гуманітарні аспекти формування особистості

Матеріали
VII Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції
від 29 травня 2019 р.

Львів – 2019

УДК 316.4.05: 009. 37.032

Г 93

**“Гуманітарні аспекти формування особистості”
(V ;2019 ; Львів)**

Матеріали VII Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції “Гуманітарні аспекти формування особистості”, 29 травня 2019 р.; [за заг. ред.: Нагірняка М.Я.]. – Львів : ЛДУ БЖД, 2019. – 151 с.

Рецензенти:

Кашуба М.В.,	доктор філософських наук, професор
Сухий О.М.,	доктор історичних наук, професор
Шуневич Б.І.,	доктор педагогічних наук, професор

Відповідальний редактор: Нагірняк М.Я., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

До збірника увійшли статті, підготовлені учасниками VII Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції “Гуманітарні аспекти формування особистості”. Розглянуто дискусійні питання з проблем викладання гуманітарних наук у навчальних закладах технічного спрямування, методологічні засади діяльності науково-педагогічних працівників на сучасному етапі розвитку суспільства, проаналізовано їх вплив на становлення світоглядних позицій молоді людини, висвітлено мовний, психологічний, педагогічний, правовий, політичний, екологічний, етичний та естетичний аспекти підготовки фахівця ризиконебезпечних професій, досліджено роль християнської церкви у формуванні особистості.

Подано матеріали, які пропонуються читачеві та сприятимуть створенню умов для формування складових професійної компетентності і дадуть змогу формувати адекватну модель діяльності майбутнього спеціаліста

Для науковців викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх, хто цікавиться теоретичними та практичними проблемами гуманітарної сфери в Україні та світі.

Тексти надруковано в авторській редакції. За точність наведених фактів і даних відповідальність несуть автори опублікованих статей.

Рекомендовано до друку Вченою радою

Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

(Протокол № від « » травня 2019 р.)

© Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2019

© Кафедра гуманітарних дисциплін та соціальної роботи, 2019

© Нагірняк М.Я. 2019

ЗМІСТ

Передмова.....	3
<i>Кривачук Людмила</i> , Захист прав дітей: генезис розвитку та правові механізми.....	5
<i>Балицька В., Ярицька Л.</i> До питання екологічних наслідків деяких фізичних застосувань.....	12
<i>Бартіш О., Костишин Е.</i> Формування іміджу в соціальній роботі.....	20
<i>Березяк К., Дрогобицька І.</i> Адикція як психологічне явище сучасного суспільства та фактори її поширення.....	26
<i>Бужанська М.</i> Роль безпеки життєдіяльності у формуванні культури безпеки людини.....	43
<i>Васянович Г., Грицанюк В., Міщенко О.</i> Свобода як головна умова творчого розвитку особистості: філософсько-педагогічний контекст.....	48
<i>Великий Р., Нагірняк М., Харчук А.</i> Цінність людського життя у православній військовій традиції.....	61
<i>Гембара Т.</i> Вплив на екологічну свідомість, як складової екологічної психології, розвитку водневої енергетики.....	74
<i>Козел І., Березяк К.</i> Кризова сім'я як соціально вразлива категорія населення.....	85
<i>Коструліна Ю.</i> Вплив психологічних особливостей студента-психолога на інтерпретування міміки оточуючих.....	93
<i>Лабач М.</i> Формування естетичних почуттів як важлива педагогічна проблема сучасної вищої школи.....	106

- Наука і освіта. – 2014. – № 7. – С. 84–90. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO.2014.7.21>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

УДК 17. 023. 31: 37. 037

Григорій ВАСЯНОВИЧ

Оксана МІЩЕНКО

Віта ГРИЦАНЮК

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

СВОБОДА ЯК ГОЛОВНА УМОВА ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

З перших днів свідомого існування людина бореться за найцінніше – за свою реальну свободу. Ця боротьба, як свідчить історія, не завжди, а радше сказати, майже ніколи не закінчувалася позитивно для людини. І це з філософського погляду є закономірним явищем. Адже звільнившись певною мірою від одного роду несвободи (природних, соціальних явищ), вона залишається невільною від самої себе, або ж намагається втекти від свободи (Е. Фромм). Незадоволеність станом реально існуючої свободи для людини часто-густо виявлялася ще й тому, що вона прагла абсолютної свободи, мало рахуючись із наявними обставинами, культурним середовищем у якому перебувала, отже, виникала проблема свободи не лише у вияві «Я», а й свободи «Іншого». За висловом Ф. Вольтера: «Моя свобода закінчується кінчиком вашого носа...». Самоусвідомлення власної свободи особистістю неминуче викликала розв'язання цілої низки актуальних для неї життєвих питань, зокрема: питання взаємозв'язку свободи і необхідності; індивідуальної і суспільної свободи; сутності і можливостей вияву позитивної

і негативної свободи; взаємозалежності свободи діяльності і свободи творчості тощо.

Сьогодні особливо значущою постає ідея свободи у руслі творчого розвитку особистості (на загальнофілософському рівні), і (конкретному) – педагогічному, в сенсі підготовки фахівця-професіонала соціальної сфери, яка останнім часом потужно здійснюється у класичних університетах, вищих педагогічних закладах та технічних закладах освіти.

Питання свободи досліджували найвідоміші філософи, психологи, педагоги світу, до яких належать: П. Абельяр, Т. Аквінський, Аристотель, М. Бердяєв, Г. Гадамер, Г. Гегель, А. Дістервег, Д. Дьюї, І. Ільїн, І. Кант, Я. Коменський, Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассет, Платон, Б. Спіноза, Ж.-П. Сартр, Ж.–Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Соловйов, В. Сухомлинський, І. Франко, Е. Фромм, М. Шелер, П. Юркевич та ін. Вчені з різних позицій розкривали сутність і зміст поняття «свобода», наповнювали його новим смислом, виявляли вплив реальної свободи на різні сторони розвитку і діяльності особистості.

Ідея свободи. Здійснюючи аналіз ідеї Г. Гегель небезпідставно писав: «Ідею становить лише те, що має своїм предметом свободу» [2, с. 211-212]. Розвиваючи цю думку, Г. Гегель наголошував, що про жодну ідею неможливо з таким правом сказати, що вона невизначеною, багатозначною, доступною для найбільших непорозумінь і тому дійсно їм підвладна, як про ідею свободи.

Виникнення цієї ідеї сягає багатьох століть. Вже древні греки доводили, що свобода є початком і кінцем життя людини, вона є найбільш гідним і священним в людині. З цього приводу Платон писав, що свобода дарується богами, утверджується розумною владою на землі, і мудрий володар має подбати про те, щоб люди дотримувалися міри свободи, щоб вона не зайшла надто далеко, отже, не перейшла у свою

протилежність (несвободу), й не знищила саму себе [10, с. 171-174].

В античній культурі діяльність раба щодо реалізації привнесених ззовні цілей мислилася як виконання програми й визначалася як «poetis», діяльність же вільної людини, тобто такої, що реалізує свої цілі, мислиться як творчість й фіксується як «chretis» або «praxis». Саме в цьому розумінні в античній Греції статус престижних форм діяльності посідали духовні: філософія і вільне мистецтво, які втілюють особистісний задум творчості – на протигагу фізичній діяльності («доля раба» за Аристотелем) [8, с. 935].

Сьогодні поняття «свобода» більшістю вчених розглядається як універсалія культури суб'єктного ряду, що фіксує можливість діяльності і поведінки в умовах відсутності зовнішнього ціле покладання.

Свобода і необхідність. Філософському осмисленню проблеми свободи присвятив свої праці Б. Спіноза («Основи філософії Декарта», 1663; «Богословсько-політичний трактат», 1670; «Етика, доведена в геометричному порядку», 1677; «Трактат про удосконалення розуму», 1677 та ін.). Послідовно дотримуючись принципу детермінізму, філософ доводив, що реальна свобода або несвобода, мають свої причини існування. Вчений акцентував: свобода взаємопов'язана із випадковістю, але найбільш суттєво цей взаємозв'язок проявляється у системі «свобода – необхідність». У творі «Етика» він писав: «Вільною називається така річ, яка існує за однією лише необхідністю своєї власної природи і визначається до дії лише сама собою. Необхідною ж або, радше сказати, змушеною називається така, яка чимось іншим визначається до дії за відомим і визначеним шляхом» [13, с. 362].

Наведене свідчить про те, що свободі Б. Спіноза протиставляє не необхідність, а примусовість. Річ, що не змушена до свого існування і дії ззовні, є, на думку мислителя, вільною, й водночас необхідною, оскільки вона

діє згідно з необхідністю своєї власної природи. У листі до Г. Шуллера Б. Спіноза уже прямо протиставляє свободі примусовість. «Я називаю вільною таку річ, яка існує і діє із однієї лише необхідності своєї природи; примусовим же я називаю те, що чимось іншим детермінується до існування і до дії тим або іншим визначеним способом. Так, наприклад, Бог існує хоч необхідно, але вільно, тому що він існує із однієї лише необхідності своєї природи» [14, с. 591].

На думку філософа, не лише Бог є вільним, а й людина, як модус субстанції, вона є вільною у своїх почуттях, прагненнях, творчій діяльності. Отже, позиція Б. Спінози є цілком очевидною: свобода існує в необхідності, але не в необхідності примусовості, а в необхідності вільній. Ще одна важлива «деталь»: людина, на думку Б. Спінози, стає вільною тоді, коли вона у своїх діях навчилася керуватися власним розумом. Розум здатний пізнавати навколишній світ і змінювати його на краще завдяки творчій діяльності людини.

Філософське осмислення взаємозв'язку в сенсі: «свобода – необхідність» знайшла своє продовження у творчій спадщині Г. Гегеля. Видатний філософ наголошував: царство духа є царством свободи, і «свобода, що не має в собі жодної необхідності, і одна лише гола необхідність без свободи суть абстрактні, отже, несправжні визначення. Свобода є за своєю суттю конкретною, вона з давніх-давен визначена в собі, отже, разом з тим є необхідною. Коли говорять про необхідність, то зазвичай розуміють під цим лише детермінацію ззовні, як, наприклад, в кінетичній механіці тіло рухається лише у тому випадку, коли воно отримує поштовх від іншого тіла, і лише у тому напрямі, який йому надано цим поштовхом. Це, все-таки, лише зовнішня, а не справжня внутрішня необхідність, адже остання є свободою» [3, с. 143].

Людина призначена для вищої свободи, і ця вища свобода народжується творчою діяльністю. Свобода – це

найбільш гідне і священне в людині. Г. Гегель обґрунтовує думку, згідно з якою, почуття свободи слід виховувати з дитячих літ, і в основу цього виховання мають бути покладені любов і моральність. «Діти суть в собі вільні, і життя є безпосереднім наявним буттям лише цієї свободи; тому вони не належать як речі ні іншим, ні батькам. Їх виховання має з погляду відносин в сім'ї своїм позитивним призначенням те, щоб моральність була доведена в них до безпосереднього, ще вільного від протилежностей почуття і щоб душа дитини прожила в цьому почутті як основи морального життя своє перше життя в любові, довірі й послуху. Натомість негативне призначення того ж ставлення полягає в тому, щоби піднести дітей над тією природною безпосередністю, в якій вони з самого початку перебувають, перетворити у самостійних і вільних особистостей і зробити тим самим здатними вийти з природної єдності сім'ї» [4, с. 220-221]

Отже, наголошував Г. Гегель, перед лицем свободи ніщо не має значення, вартості. Цей ціннісний аспект свободи надзвичайно чітко сформульований в поетичних рядках українського філософа і педагога Григорія Сковороди:

*Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золотє?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.
О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись* [11, с. 68].

Такий контекст проблеми в українській філософії продовжив П. Юркевич. Він доводив, що справжня, вільна людина є самоцінністю, вона повинна вміти стримувати свої пристрасті, адже за своєю Божою природою позбавлена необхідності злостивості, ворожнечі, її свідомість спрямована

на загальне благо. Людина за своєю сутністю є тоді справжньою, коли здатна віддати в жертву іншим свої особисті вигоди, своє серце (альтруїзм), діяльно відстоювати права і свободи інших. Вільна людина «... дивиться вперед, заглядає в майбутнє, прораховує наперед наслідки своїх вчинків і тому здатна щоразу вибирати кращий шлях, який узгоджується із загальним благом або з благом багатьох; їй немає необхідності вибирати перший-ліпший напрям, який з'являється за випадковими обставинами; така відсутність вибору й оцінки і тупе підпорядкування силі обставин суперечило б її мисленню, світлому і розумному духові» [15, с. 352]. Звідси, вільна людина зобов'язана своїми діями, вчинками, творчістю захищати свободу: свою та інших. Свобода потребує миру, злагоди між людьми, і той, хто чинить насилля, вбиває – робить великий гріх перед Богом. Вільна людина постійно «... відчуває живу потребу доповнювати себе іншими людьми, доповнювати себе не лише у відношенні матеріальному, але ще більше у відношенні духовному» [15, с. 353]. Почуття людяності, гуманності є притаманним лише вільній людині, наголошував П. Юркевич. У цьому розумінні мислитель розглядав саме позитивну свободу, яка, на його думку, і є творчою силою добра, любові, щирості серця. Отже, свобода не може бути лише заради свободи, за своїм змістом і метою вона покликана до творчості, вона є головною умовою розвитку духовних начал людини, вірним шляхом для її просвітлення і самореалізації.

Свобода людини реалізується в діяльності. Натомість не будь-яка діяльність здатна забезпечити вияв свободи людини, сприяти її розвитку. На це здатна лише діяльність творча. Саме такою є діяльність майбутнього педагога, особливо учителя (викладача) мистецьких дисциплін. Акцентуючи на цьому положенні І. Зязюн писав, що педагогічна діяльність є Мета-діяльністю, оскільки вона спрямована на «вироснування», плекання іншої людини,

особистості і громадянина своєї країни у широкому смислі слова [9, с. 15]. Розвиваючи цю думку, вчений наголошував, що учительська праця – передусім дія. І цю дію майбутньому вчителю необхідно не лише показати, а й навчити особистісно педагогічно діяти. «Лише через учителя діти можуть прилучитися до духовної культури свого народу та до її творення» [5, с. 196]

Свобода. Творчість. Розвиток особистості. Ідею взаємозв'язку свободи, творчості й розвитку особистості ґрунтовно дослідив і виклав М. Бердяєв у відомій праці «Смисл творчості» [1]. На противагу від попередників, філософ заперечував прямий зв'язок між свободою і необхідністю. Філософ відстоював позицію, згідно з якою, «свобода не є усвідомленою необхідністю, як навчали німецькі ідеалісти. Необхідність є дурною, неусвідомлюваною свободою, свобода не просвітлена Логосом. Примусова необхідність є лише зворотною стороною світового розпаду і світової відчуженості... Необхідність є нищою свободою, свободою ворожнечі і розпаду, свободою хаосу й анархії. Справжня свобода є виявом космічного (на противагу хаотичному) стану Всесвіту, його ієрархічній гармонії, внутрішній єдності всіх його складових. Космічне завжди є вільним, у ньому немає примусової необхідності...» [1, с. 373-374].

Філософ доводив, що питання взаємозв'язку свободи-творчості-розвитку до початку ХХ ст. не ставилося взагалі. Воно постало в нову світову епоху під кутом зору того, що саме творчість має виправдати життя людини у часі і просторі. Творчість, на думку М. Бердяєва, – це потрясіння всього людського єства, це душевно-духовний екстаз, це вихід в новий незвіданий світ. Людина повинна за своїм призначенням виходити із пасивного стану в стан активний. Людина має усвідомити свободу своєї творчої природи і тим самим прийти до усвідомлення саморозвитку. Таємниця творчості за своєю сутністю є езотеричною, не відкритою, а

прихованою. Одкровення творчості, на думку М. Бердяєва, іде не зверху, а знизу – це одкровення антропологічне, а не теологічне. «...Бог чекає від людини антропологічного одкровення творчості, приховавши від людини в ім'я богоподібної свободи її шляхи творчості й виправдання творчості» [1, с. 329]. Філософ далі пояснює свою думку, чому саме знизу має відбуватися творчість. Тому, що в творчості знизу розкривається Божественне в людині, від Божого почину самої людини, а не зверху. В творчому акті людина розкриває в собі подобу Богу.

Творчий акт безпосередньо перебуває в бутті, він є саморозкриттям сил буття. Творчий акт сам себе обґрунтовує і водночас не потребує обґрунтування зовнішнього. Основи творчого акту знаходяться в самосвідомості людини, на нього не поширюється компетенція науки. У цьому сенсі В. Гюго дотепно зазначав, що «наука – це ми, а мистецтво – це я».

М. Бердяєв критично ставився до вчення Г. Ріккєрта щодо проблеми творчості, який розумів творчість не як розвиток і саморозвиток, а, навпаки, як самообмеження. На думку цього вченого, у творчому акті вмирає життя, а сам творець стає жертвою буття. З цього погляду, творити можна лише культуру, мистецтво, отже, цінності логічні, моральні, естетичні, але неможливо творити нове буття, інше життя. М. Бердяєв категорично заперечив такий підхід і довів, що метою творчого пориву якраз є досягнення нового життя, іншого світу, сходження в бутті, отже, в розвитку.

Близької позиції дотримувався російський філософ І. Ільїн, який писав, що без творчості і свободи немає справжнього поступу, немає гідного життя. Натомість поки людина користується свободою, вона мало про неї думає. «Свобода подібна повітрю: людина дихає повітрям, не думаючи про нього. Повітря якби саме собою вдихається і саме залишає нас, весь час вливаючись і виливаючись. Ми згадуємо про нього лише тоді, коли його не вистачає, коли воно стає тяжким або сморідним, коли людина починає

задохатися. Тоді ми згадуємо, іноді із миттєво охоплюючим нас жахом, що без повітря неможливо жити, що ми забули про нього і не дорожили ним, що воно безумовно є необхідним, що починається погибель» [6, с. 369]. Філософ зазначав, що так само діється і зі свободою людини: людина не може жити без свободи як без повітря. Будь-який акт творчості вимагає свободи.

Льїн звертав увагу й на чуттєвий аспект свободи. Він доводив, що свобода і творчість як акт совісті розриває серце, а тому життя без свободи втрачає сенс. Водночас філософ якби застерігав від небезпек щодо свободи: «Дві великі небезпеки загрожують свободі людини: по-перше, недооцінка свободи, що призводить до легковажного зречення від неї; по-друге, зловживання свободою, яке призводить до розчарування в ній і втраті її» [6, с. 371]. Це може відбуватися як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях, зауважував мислитель. Слід зрозуміти кожному, що свобода не просто «дарується» зверху, її ще потрібно вміти прийняти і послідовно, вперто стверджувати розумом, серцем. Філософ дотримувався позиції, згідно з якою, індивідуальну свободу слід розглядати у тісному взаємозв'язку із суспільною, громадською. На думку мислителя в основу свободи, творчості і розвитку особистості слід покладати віру в Бога і людську силу. Сучасні філософи, педагоги проблему впливу свободи на розвиток творчості особистості розглядають через призму свідомості, відносин і її діяльності. Розглянемо цей аспект.

Самовідчуття свободи спонукає особистість до усвідомлення передусім того, що вона розуміє смисл свого життя, є затребуваною, покликаною до творчості. Вона мобілізує всі свої сили на самоствердження, само здійснення, звільняється від суто матеріальних потреб і прагне досягти вершин культури, духовності. За умов свободи змінюються цінності життя особистості, формується вибір життєвого і творчого поступу тощо. Вільна людина не дозволяє

маніпулювати своєю свідомістю і результати її творчості не можуть залежати від відвертого конформізму, пристосування, вона завжди має свою думку і знаходить належні засоби у її захисті.

Свідомість людини, як відомо, формується і реалізується на двох рівнях: науковому й емпіричному. Науковий рівень характеризується в основному інтелектом, науковими знаннями людини, наповненістю духовним світом особистості. Інтелект, як цілісне інтегроване психічне утворення, забезпечує породження, конструювання і перебудову особистісних ментальних моделей світу. Ментальні (розумові) моделі світу фіксують зміст і розуміння людиною себе, інших і довкілля, тісно пов'язані зі знаннями та переконаннями особистості. Ментальні моделі можна до певної міри вважати стійкою інтелектуальною ознакою особистості, хоча вони змінюються, розвиваються в онтогенезі, в кризових життєвих ситуаціях тощо. Про розвиток у такому контексті йдеться тоді, коли, по-перше, відбуваються якісні зміни певного психічного явища, які стосуються перебудови його глибинних механізмів і відповідної діяльності, по-друге, ці якісні зміни виступають як саморозвиток [12, с. 356-357].

Натомість не менш важливим у розвитку особистості є й емпірична складова, яка переважно характеризується емоційним станом, психічними процесами тощо. Саме емоції відображають особисту значущість та оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини. Загальновідомо, що вільна особистість працює через натхнення, пристрасність та інтерес, їй є чужими такі явища як депресія, пригніченість, втрата внутрішньої енергії, «вигорання».

Отже, лише вільна особистість, що володіє самосвідомістю, виокремлює себе в якості суб'єкта як центр буття і розглядає навколишній світ як полігон своєї творчої практичної діяльності, як засіб й умову зміцнення й розвитку

свого наявного життя. Натомість очевидним фактом є й інше: відчуття несвободи паралізує творчі сили особистості, пригнічує її психіку, призводить до апатії, знесилює мотивацію позитивної дії.

Свобода і відносини особистості. Вільна людина відкрита світові, і ця відкритість має реальний вияв у ставленні до інших. Це ставлення найбільш виразно виявляється через комунікацію, спілкування. Як відомо, творчий процес особистості завжди пов'язаний із рефлексією. Творча людина постійно перебуває у діалозі з іншими, і власне – з собою.

Перший рівень спілкування зазвичай відбувається, коли ще немає спільного предмету діяльності, суб'єктів спілкування об'єднують лише однакові цілі. Таке спілкування є поверховим.

Другий рівень – формальне спілкування в групі, коли формується загальна мета діяльності та групові норми поведінки для досягнення цілей.

Третій рівень – консенсусне спілкування в групі, що передбачає врахування особистісних особливостей кожного, його власні позиції, погляди на загальні норми і способи реалізації загальних цілей [7, с. 135].

Надто важливо, щоб у колективах, діяльність яких спрямована на опіку дітей з особливими потребами, домінували відносини добра, любові, взаємоповаги, взаєморозуміння, адекватне визнання заслуг кожного, без заздрощів й зверхності. А це є можливим за умов свободи і наявності духовного суб'єкта діяльності.

Свобода і діяльність особистості. Філософію цікавить людина у багатьох вимірах, але передусім її реальна діяльність. Недаремно Аристотель постійно наголошував: «Статую прикрашає вигляд, а людину – діяльність». Сьогодні вже є усталеною формула: «без свободи немає творчої діяльності людини». Вірогідно, що ця формула може бути

дійсною й в оберненому плані: «без творчої діяльності людини немає свободи».

Науки педагогіка і психологія ж здійснюють пошук найбільш ефективних можливостей і впливів з метою вироблення особистісних потреб, мотивів людини у творчій, продуктивній діяльності. Отже, мова йде про вироблення активного ставлення людини до навколишнього світу, його зміни у напрямі вільного, духовного оновлення, й передусім оновлення, одухотворення власного світу. Таке оновлення найбільш виразно виявляється у вчинках людини, адже саме у процесі здійснення вчинку відбувається творення нових індивідуально-значущих і суспільно-корисних морально-психологічних цінностей, зразків спільної діяльності. Позитивна роль вчинку виявляється і в тому, що саме за умов його здійснення найбільш активно відбувається духовний розвиток особистості, її полишає «нерідкісна хвороба» споживацтва, кар'єризму і т. ін. Так відбувається творення справедливості, честі, щастя і добра:

*Добро наповнює – свобода,
Вона – ключ справжнього тепла,
Дає життя людському роду,
Бо вільний Дух не знає зла!*

(Григорій Васянович)

Отже, на основі викладеного можна зробити такі висновки:

1. Проблема взаємозв'язку «свобода – творчий розвиток особистості» залишається бути актуальною як в теоретичному, так і практичному смислі.

2. Теоретико-методологічний контекст окресленої проблематики сьогодні неможливо обмежувати філософсько-педагогічним антропологізмом або ж теорією екзистенціалізму. Вартісними тут є також теорія герменевтики, яка допомагає усвідомити роль

взаєморозуміння у взаємозв'язку і взаємозумовленості свободи і творчого розвитку особистості, а також синергетична теорія, яка постулює ідею самоорганізації і нелінійного розвитку. На особливу роль у цьому сенсі заслуговує теорія ноології, яка на християнських засадах виявляє потенційні творчі сили людини й окреслює реальні шляхи здобуття свободи.

3. Формування цілісної, творчої особистості реалізується на трьох взаємопов'язаних рівнях: свідомості, відносин і діяльності.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. А. Смысл творчества / Н. А. Бердяев. Философия свободы. Смысл творчества. Ред. Е. В. Антонова. Вступ. ст. Л. В. Полякова. – М.: Изд-во «Правда», 1989. – С. 254-534.
2. Гегель Г. Первая программа системы немецкого идеализма / Г. Гегель // Работы разных лет. В двух томах. Т. 1. Сост., общая ред. и вступ. статья А. В. Гулыги. – М.: «Мысль», 1970. – 668 с.
3. Гегель Г. Наука логики / Г. Гегель. Энциклопедия философских наук. В 3-х т. Т. 1. Ред. Л. Б. Туманова. – М.: «Мысль», 1975. – 452 с.
4. Гегель Г. Философия права / Г. Гегель. Пер с нем.: Ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсисянц; Авт. Вступ. Ст. и примеч. В. С. Нерсисянц. М.: «Мысль», 1990. – 524 с.
5. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. Посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
6. Ильин И. Путь к очевидности / И. Ильин. – М.: Республика, 1993. – 431 с.
7. Козаков В. А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник. У 2-х ч. – Ч. 1. Психологія суб'єкта діяльності. К.: КНЕУ, 2000. – 243 с.
8. Можейко М. А. Свобода / М. А. Можейко // История философии. Энциклопедия. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. – С. 935-937.
9. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
10. Платон. Законы / Платон. Сочинения в 3-х т. Под общ. Ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса. Пер. с древнегреч. Т. 3. Ч. 2. – М.: «Мысль», 1972. – С. 83-478.

11. Сковорода Г. С. Сад пісень: Вибрані твори. Для ст. шкіл. / Пер. М. К. Зерова, П. М. Пелеха, В. О. Шевчука; Передм., упоряд та приміт. В. В. Яременка. – К.: Веселка, 1983. – 190 с.
12. Смульсон М. Л. Интеллект / М. Л. Смульсон // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. Ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.
13. Спиноза Б. Этика / Б. Спиноза. Избранные произведения в 2-х т. Т. 1. Ред. В. Покровская. – М.: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1957. – С. 359-618.
14. Спиноза Б. Письмо к Г. Г. Шуллеру, октябрь 1674 г. / Б. Спиноза. Избранные произведения в 2-х т. Т. 2. Ред. Ф. Стронгина. – М.: Гос. узд-во полит. литры, 1957. – С. 591-594.
15. Юркевич П. Д. Мир с ближними как условие христианского общежития / П. Д. Юркевич. Философские произведения. – М.: Изд-во «Правда», 1990. – С. 351-357.

УДК 355:261.5

Роман ВЕЛИКИЙ
Михайло НАГІРНЯК
Андрій ХАРЧУК

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ У ПРАВОСЛАВНІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ТРАДИЦІЇ

Ідеалом християнського життя у спільноті та світі є мир – особлива душевна настанова, яка полягає в гармонійному й належному стосунку особи до Бога, до самої себе, до інших людей та до всього творіння. Мир є одним з ключових понять Христової Благості: “Мир вам!” (Лк. 4, 36); “Мир залишаю вам, мій мир даю вам” (Ів. 14, 27). Мир між людьми невіддільно пов’язаний з любов’ю до ближніх. Бо заповіді: “Не чини перелюбу”, “Не вбивай”, “Не кради”, “Не пожадай...”, і всякі інші заповіді містяться у цьому слові: “Люби твого ближнього як себе самого”